

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 8, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 354 : 349.6

Г. Б. Жихарева,
аспірант Академії муніципального управління МОН України, м. Київ

УМОВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

А. Б. Жихарева,
аспірант Академії муніципального управління МОН України, г. Киев

УСЛОВИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

А. В. Жихарева,
Aspirant Academy of Municipal Management Education of Ukraine, s. Kyiv

TERMS AND TRENDS GREENING GOVERNMENT

У даній статті виділено низку умов екологізації державного управління. Здійснено їх класифікацію за ознаками: глобальні, державні, регіональні та локальні. За кожною ознакою виділено відповідні групи умов. Визначено та охарактеризовано низку тенденцій такої екологізації.

В данной статье выделен ряд условий экологизации государственного управления. Осуществлена их классификация по признакам: глобальные, государственные, региональные и локальные. По каждому признаку выделены соответствующие группы условий. Определены и охарактеризованы ряд тенденций такой экологизации.

This article highlighted a number of conditions greening public administration. Their classification on the basis of: global, national, regional and local. For each sign of the groups selected conditions. Identified and characterized a number of trends such greening.

Ключові слова: державне управління, екологізація, тенденції, умови.

Ключевые слова: государственное управление, экологизация, тенденции, условия.

Key words: public administration, greening, trends and conditions.

Постановка проблеми. Екологічна ситуація в Україні потребує посилення уваги як влади, так і громадськості. Для цього є підстави. Питанням, якими є умови та як проявляються тенденції екологізації в країні, як їх можна оцінити, присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням екологізації державного управління приділяється багато уваги дослідників як в Україні, так і за рубежом. Чимало таких досліджень проведено і в галузі науки «Державне управління». Серед вітчизняних вчених цією проблематикою займалися: В.Бакуменко, А.Балашов, О.Васильєва, П.Гаман, Б.Данилишин, О.Дацій, Н.Дацій, Т.Іванова, Н.Шевченко та інші.

Формулювання цілей статті. Ціллю даної статті є висвітлення умов і тенденцій екологізації державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Екологізація державного управління (суб'єкта державного управління та державно-управлінських впливів) та екологізація власне об'єктів державного управління - це, хоча й системно поєднані речі, але вони принципово різні, оскільки представляють, з одного боку, управлінську діяльність, яка є функціонально та процесно типовою, а, з другого, конкретну діяльність відповідних об'єктів управління, яка у кожному об'єкті функціонально та процесно відрізняється між собою та з управлінською діяльністю, а також має свою суспільну специфіку (виробничу та з надання послуг).

Екологічна адекватність вирішення проблем (завдань) передбачає дотримання екологічності управління на всіх етапах кожного конкретного циклу державного управління, тобто при послідовному виконанні загальних функцій екологічного планування, зокрема екологічного цілепокладання, екологічної організації, екологічної мотивації, екологічних контролю та аудиту, а також функцій, що їх пов'язують, а саме прийняття екологічних управлінських рішень та комунікації з урахуванням екологічних аспектів управління.

Екологічна ситуація в Україні в силу сучасних проблем (АТО, зниження рівня суспільної стабільності, важка соціально-економічна ситуація, підвищення забруднення території), на жаль, привертає мало уваги як влади, так і громадськості. В той же час, вона має постійно оцінюватися, щоб не допустити зростання екологічних проблем та виникнення екологічних катастроф.

Запропоновано таке оцінювання проводити у зв'язку з наявністю певних ознак, безпосередньо пов'язаних з суспільними об'єктивними та суб'єктивними умовами. Його результатом має бути з'ясування можливості та доцільності втручання у розвиток екологічної ситуації та проведення заходів щодо її покращання. При проведенні такої оцінки, на нашу думку, слід, насамперед, враховувати наявність:

- суспільної потреби такої екологізації;
- запиту на це від влади;
- стабільності в країні (інтегральна оцінка політичної та соціально-економічної стабільності);
- необхідних ресурсів (насамперед фінансових);
- достатнього рівня технологічного стану;
- підтримки бізнесу;
- підтримки громадськості;
- достатнього «лобі» у вищих ешелонах влади;
- сильних вітчизняних наукових шкіл з великим досвідом роботи у цьому напрямку;
- необхідного рівня загальної екологічної культури суспільства;
- нормативно-правової забезпеченості;

- знайомства з зарубіжним досвідом у цій сфері.

Наведемо власне оцінювання можливості та доцільності втручання в розвиток сучасної екологічної ситуації в Україні (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Оцінювання можливостей та доцільності втручання в розвиток сучасної екологічної ситуації в Україні

№ з/п	Необхідні умови (ознаки доцільності втручання)	Оцінка наявності за 5-бальною шкалою
1.	суспільна потреба такої екологізації	4
2.	запит на це від влади	2
3.	стабільність в країні	1
4.	необхідні ресурси	2
5.	достатній рівень технологічного стану	3
6.	підтримка бізнесу	2
7.	підтримка громадськості	2
8.	достатні «лобі» у вищих ешелонах влади	2
9.	сильні вітчизняні наукові школи з великим досвідом роботи у цьому напрямку	4
10.	необхідний рівень загальної екологічної культури суспільства	2
11.	нормативно-правова забезпеченість	3
12.	знайомство з зарубіжним досвідом у цій сфері	4
Усреднена оцінка		2,6

За нашою оцінкою, на сьогодні, поки що, екологічна ситуація в Україні задовільна (2,6 балів з 5 можливих). Водночас, слід наголосити на тому, що отримана нами оцінка не є достатньо високою для задоволення її потреби привернення постійної уваги влади та громадськості до розвитку екологічної ситуації в Україні.

Умови екологізації сучасного державного управління можна класифікувати як глобальні, державні, регіональні та локальні.

До глобальних умов доцільно віднести світову потребу такої екологізації (насамперед, збереження живого світу та його якості на землі тощо), рівень світової екологічної та технологічної культури, стабільність в світі, підтримку провідних країн світу, швидкість поширення процесів екологічної глобалізації, створення міжнародних органів координації цих процесів та екологічних фондів тощо. Глобальні умови безпосередньо пов'язані з тим, що держава є відкритою соціальною системою та має враховувати можливі впливи оточуючого середовища. Формування адекватної реакції на виникнення умов екологічної глобалізації (зміна клімату, природні та техногенні катастрофи, енерго та ресурсозбереження, дотримання концепції сталого розвитку тощо) на сьогодні є одним з основних завдань держави.

До державних умов доцільно віднести запит на це від державної влади, створення державних органів управління та координації процесів екологізації та екологічних фондів, стабільність в країні, рівень загальної екологічної культури, нормативно-правову забезпеченість, наявність необхідних державних ресурсів, потужне екологічне «лобі» у вищих ешелонах влади (відомим прикладом є «чорнобильське лобі»), наявність відомих вітчизняних наукових шкіл з великим досвідом роботи у цьому напрямку, достатній рівень технологічного стану країни, підтримку суспільної громадськості та інші.

До регіональних умов доцільно віднести запит на це від регіональної влади, підтримка державної влади, стабільність в регіоні, регіональний рівень екологічної культури, необхідні регіональні ресурси, достатній рівень технологічного стану регіону, підтримку регіональної громадськості, підтримку регіонального бізнесу та інші.

До локальних умов доцільно віднести запит на це від територіальної влади, підтримку державної та регіональної влади, територіальну стабільність, знайомство з зарубіжним досвідом у цій сфері, необхідні місцеві ресурси, достатній рівень технологічного стану окремих територій, сфер, галузей, підтримку місцевої громадськості, підтримку місцевого бізнесу та інші.

Безумовно в ідеалі має дотримуватися чітка ієрархія умов, де на верхньому рівні розташовані глобальні умови екологізації сучасного державного управління, на більш низькому рівні - державні умови, ще на більш низькому рівні - регіональні умови, й на самому низькому рівні - локальні (місцеві, територіальні) умови. Порушення цієї системи, скоріш за все, буде призводити до додаткових проблем координації та фінансового забезпечення такої екологізації, оскільки маємо ієрархічну систему влади та управління, ієрархічну систему державного, регіонального та місцевого бюджетування.

Важливу роль у виборі правильного (ефективного, раціонального, результативного, економічного, конкурентоспроможного тощо) курсу управління також відіграє врахування сучасних тенденцій екологізації сфер, галузей та відносин суспільства в процесах екологізації державного управління.

Тенденція, за визначенням, наведеним у Вікіпедії, це можливість тих чи інших подій розвиватися в певному напрямку [1]. Тоді, тенденцію екологізації суспільства можна визначити тих чи інших подій щодо забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування розвиватися в певному напрямку.

Сьогодні на слуху маємо кілька тенденцій екологізації суспільства, що характерні майже для всіх країн світу, але проявляються в них у різній мірі, як правило, відповідно до ситуації економічного розвитку. Серед них, наприклад, маємо такі: тенденція сталого розвитку; тенденція ресурсозбереження; тенденція зміни екологічного аспекту в результаті переходу до інформаційного суспільства; тенденція посилення техногенної безпеки; тенденція розбудови «зеленого світу»; тенденція корпоративної міждержавної безпеки; тенденція негативних змін клімату внаслідок дії низки чинників.

Тенденція сталого розвитку проявляється у прагненні досягнення балансу інтересів людини, розвитку економіки та збереження навколишнього світу. Можна впевнено наголосити на тому, що це провідна сучасна тенденція екологізації суспільства серед всіх інших. Вона визнана більшістю країн світу та інтегрально відображає стан розвитку суспільства у будь-якій країні. Розвиваючи економіку необхідно не погіршувати умови проживання людини та залишати можливість забезпечення високого рівня стартових умов життя для майбутніх поколінь.

Тенденція ресурсозбереження проявляється у прагненні до досягнення економічного зростання за умови мінімізації витрат природних ресурсів, а, відтак, й мінімізації можливих збитків внаслідок зростання економічної діяльності. В Україні, на жаль, спостерігається недооцінка чинника ресурсозбереження. Цьому також сприяє досягнутий поки невисокий, порівняно з передовими країнами світу, рівень технологічного укладу (3-4). Ресурсовитратність українських виробництв значно більш висока, ніж в зазначених країнах, а, відтак, їх продукція стає більш дорогою й недостатньо конкурентоспроможною.

Тенденція посилення техногенної безпеки проявляється як профілактична реакція на досвід її порушення внаслідок техногенних катастроф. Причиною таких катастроф, здебільшого, є небадьність чи непрофесіоналізм (тобто людський чинник) при користуванні та обслуговуванні техногенних споруд та об'єктів. В Україні найбільш відомою з таких катастроф є аварія на Чорнобильській атомній станції та її наслідки, деякі з яких не тільки не подолані на цей час, але й потребують ще десятків років для цього та величезних коштів.

Тенденція посилення природогенної безпеки проявляється як профілактична реакція на природні катаклізми (землетруси, вулканічна активність, буревії, торнадо, паводки, сильні грози, сходи снігових та грязьових лавин, каменепад з гір, ерозія, вивітрєння та заболочування ґрунтів, розширення меж пустель, суттєве зменшення посівних земель, втрача врожаю тощо), що призводять до суттєвих негативних змін навколишнього середовища. Такі катаклізми не залежать від людей, але людський чинник проявляється у реакції на такі події та у діях з подолання їх наслідків.

Тенденція негативних змін клімату внаслідок дії низки глобальних чинників на сьогодні найбільше проявляється за ознаками загального потепління та впливу сонячної активності на процеси життєдіяльності суспільства. Ця тенденція є інтегральним відображенням низки основних причин, що призводять до зростання кількості та поширення природних катаклізмів та проявляються у тенденції посилення природогенної безпеки. Але природні катаклізми є наслідком не тільки глобальних чинників, а й локальних.

Тенденція корпоративної міждержавної екологічної безпеки проявляється у прагненні країн світу колективно вирішувати екологічні проблеми, загальні для них. Як приклад, можна навести Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), яка заснована Генеральною Асамблеєю ООН як міжурядовий орган з питань охорони навколишнього природного середовища в межах ООН [2]. Також є численні інші міжнародні органи та організації, які займаються колективним вирішенням проблем екологічного збереження та майбутнього світу.

Тенденція зміни екологічного аспекту в результаті переходу до інформаційного суспільства проявляється у тому, що відбувається перехід від індустріального

(промислового, виробничо-технологічного) суспільства до суспільства, основним продуктом якого становляться інформація та знання. При цьому суттєво зменшується техногенне навантаження на навколишнє природне середовище, оскільки зменшуються обсяги природокористування (гірнична та хімічна промисловість, металургія, машино та приладобудування) й, як наслідок, зменшуються обсяги твердих та небезпечних відходів, обсяги викидів в атмосферу CO₂, а також обсягів стоків, що забруднюють водойми. З іншого боку, з'являються сучасні геоінформаційні технології, моніторингові системи та комп'ютерні засоби, що створюють та постійно розширюють можливості більш глибокого та широкого відслідковування процесів екологізації суспільства за рахунок їх моделювання, а також попередження виникнення можливих ризиків та розроблення ефективних сценаріїв реагування на них. Ця тенденція відображає перехід суспільства на новий, більш високий рівень розвитку.

Тенденція посилення ролі громадянського суспільства у вирішенні екологічних проблем проявляється у все більшому залучення громадськості до вирішення екологічних проблем. Ця тенденція відображає посилення уваги простих людей до екологічних проблем як світу, так і своєї країни, регіону, території, на які вони мешкають. Наприклад, відомою у світі своїми радикальними акціями щодо збереження природи та тваринного світу є міжнародна екологічна організація «ГРІНПІС», діяльність якої спрямована на сприяння екологічному відродженню та приверненню до цього уваги людей та влади.

В деяких країнах, наприклад, у Німеччині, Швеції екологічні рухи підтримуються значною частиною населення й навіть використовуються у політичній боротьбі шляхом створення політичних партій з екологічно спрямованими програмами дій та перетворень.

Після набуття Україною незалежності громадське об'єднання «Рух» та деякі інші активно використовували у політичній боротьбі чинник екологізації країни. Так, представник РУХу Ю.І.Костенко внаслідок своєї активної екологічно спрямованої діяльності очолив відповідне міністерство й вніс суттєвий внесок у розроблення концепції екологічної безпеки України (1993 - 1994 роки).

На сьогодні в Україні є чимало громадських об'єднань екологічного спрямування, серед яких:

- Національний екологічний центр України, який переймається проблемами створення здорового довкілля та поліпшення якості життя людей в Україні, донесення позиції фахівців в охороні довкілля до посадовців [3].

- Українське товариство охорони природи, яке сприяє обізнаності місцевих громад з вторинною переробкою відходів та поширює екологічні знання у молоді та серед місцевої влади [4].

- Українська екологічна асоціація «Зелений світ», яка ставить собі завдання, щоб голос екологічного руху був почутий, та є членом найбільшої Міжнародної громадської організації - федерації "Друзі Землі" (5).

- Громадська організація «Зелений Фронт», яка займається у м. Харків захистом екологічних та соціальних прав громадян [6].

- Всеукраїнська громадська організація «Зробимо Україну чистою», яка є частиною міжнародної ініціативи «Let'sDoIt» та спрямовує свою діяльність на виховання у громадян дбайливого ставлення до довкілля [7].

- ЕкоКлуб «Зелена Хвиля», яка утворена студентами та випускниками Національного університету «Києво-Могилянська академія» та сприяє збереженню навколишнього природного середовища шляхом освітньої діяльності та практичних заходів [8].

Нами наведена тільки частка з чинних в Україні громадських організацій екологічного спрямування. Реально їх набагато більше.

Як приклад, наведемо власні міркування з оцінювання реакції влади та суспільства на визначені тенденції екологізації суспільства в Україні (табл. 2).

Таблиця 2.
Оцінювання прояву тенденцій екологізації суспільства в Україні

№ з/п	Тенденції екологізації в Україні	Оцінка за 5-бальною шкалою
1.	Тенденція сталого розвитку	3
2.	Тенденція ресурсозбереження	2
3.	Тенденція посилення техногенної безпеки	3
4.	Тенденція посилення природогенної безпеки	2
5.	Тенденція негативних змін клімату внаслідок дії низки глобальних чинників	3
6.	Тенденція корпоративної міждержавної екологічної безпеки	3
7.	Тенденція зміни екологічного аспекту в результаті переходу до інформаційного суспільства	2
8.	Тенденція посилення ролі громадянського суспільства у вирішенні екологічних проблем	2
Усереднена оцінка		2,5

Отримана нами оцінка 2,5 бали з 5 відповідає нашому розумінню прояву тенденцій екологізації суспільства в Україні як задовільного. В той же час, високого ентузіазму у цьому напрямку не спостерігається.

Скоріш за все, проблеми на соціально-економічному рівні зараз турбують українців більше, ніж екологізація суспільства, зокрема створення екологічно чистого довкілля, сприятливого для існування та здоров'я людей. Тобто на сьогодні спостерігаються ризики для українського суспільства значно більші й реальніші, ніж екологічні ризики. Останні є, але поки не набули характеру глобальних або державних.

Висновки. У даній статті виділено низку умов екологізації державного управління, серед яких: суспільної потреби такої екологізації; запит на це від влади; стабільність в країні (інтегральна оцінка політичної та соціально-економічної стабільності); необхідність ресурсів (насамперед фінансових); достатній рівень технологічного стану; підтримка бізнесу; підтримка громадськості; наявність достатнього «лобі» у вищих ешелонах влади; сильних вітчизняних наукових шкіл з великим досвідом роботи у цьому напрямку; необхідного рівня загальної екологічної культури суспільства; нормативно-правової забезпеченості; знайомства з зарубіжним досвідом у цій сфері. Здійснено їх класифікацію за ознаками: глобальні, державні, регіональні та локальні. За кожною ознакою виділено відповідні групи умов. Виділено та охарактеризовано низку тенденцій екологізації, серед яких: тенденція сталого розвитку; тенденція ресурсозбереження; тенденція зміни екологічного аспекту в результаті переходу до інформаційного суспільства; тенденція посилення техногенної безпеки; тенденція розбудови «зеленого світу»; тенденція корпоративної міждержавної безпеки; тенденція негативних змін клімату внаслідок дії низки чинників.

Список використаних джерел:

1. Тенденція : визначення поняття / Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>
2. Програма ООН по навколишньому середовищу (ЮНЕП) / Вікіпедія. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/ecologicheskoe-pravo-3/181.htm>
3. Національний екологічний центр України / Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8
4. Українське товариство охорони природи / Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8
5. Українська екологічна асоціація «Зелений світ» / Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%C2%AB%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%C2%BB
6. Зелений Фронт / Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%A4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%82#cite_note-1
7. Всеукраїнська громадська організація «Зробимо Україну чистою» / Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D1%80%>

[D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BC%D0%BE_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8E!](#)

8. ЕкоКлуб «Зелена Хвиля» / Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%9A%D0%BB%D1%83%D0%B1_%C2%AB%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%A5%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%8F%C2%BB

References:

1. Tendentsiia : vyznachennia poniattia / Vikipediia, [Online], available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>

2. Prohrama OON po navkolyshniemu seredovyschu (YuNEP) / Vikipediia, [Online], available at: <http://bibliograph.com.ua/ecologicheskoe-pravo-3/181.htm>

3. Natsional'nyj ekolohichnyj tsentr Ukrainy / Vikipediia, [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

4. Ukrain's'ke tovarystvo okhorony pryrody / Vikipediia, [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8

5. Ukrain's'ka ekolohichna asotsiatsiia «Zelenyj svit» / Vikipediia, [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%C2%AB%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%C2%BB

6. Zelenyj Front / Vikipediia, [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%A4%D1%80%0%BE%D0%BD%D1%82#cite_note-1

7. Vseukrain's'ka hromads'ka orhanizatsiia «Zrobymo Ukrainu chystoiu» / Vikipediia. – Rezhym dostupu: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%BC%D0%BE_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8E!

8. ЕкоКлуб «Зелена Хвиля» / Вікіпедія, [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%9A%D0%BB%D1%83%D0%B1_%C2%AB%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%A5%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%8F%C2%BB

[B1_%C2%AB%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%A5%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%8F%C2%BB](#)

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"